

TEŽAKINJE NA MORU iskorak iz rodne uloge

KARMEN TURČINOV
Bedemi zadarskih pobuna 2
HR-23000 Zadar
karmen.malevruje@gmail.com

UDK 639.2-055.2
Izvorni znanstveni članak
Original scientific paper
Primljeno/Received: 28.10.2015.
Prihvaćeno/Accepted: 30.10.2015.

Nakon otkupa Kornata krajem 19. stoljeća, u životima Murterina događaju se velike povijesne, gospodarske i kulturne promjene, posebno u obiteljima koje su otkupile Kornate. Te promjene su se odrazile na različitim sadržajima svakodnevice; u ovom se članku analiziraju one unutar obitelji, a posebno iskorak pojedinih žena iz svojih rodnih uloga u tzv. muške poslove kao što je ribarstvo. Ribolov je u Murteru prije kolonizacije Kornata bio samo sporadično prisutan. Dotadašnji težaci i težakinje u novim životnim prostorima intenziviraju ribolov da bi se prehranili. Pored egzistencijalnih životnih potreba, ponekad je motivacija žena za ribarenje bila posve individualni odabir, kao i upravljanje brodom. Kada se upuštaju u ribolov za nadnicu s muškom posadom, znatno prelazeći granice kulturom zadanih rodnih okvira, žene zadržavaju neka tradicionalna rodna obilježja: odjeću, način verbalne komunikacije, umjerenost u ponašanju i priznavanje muškog autoriteta. Ovim člankom autorica ukazuje na ogroman značaj malog ribolova u našoj kulturnoj tradiciji.

Ključne riječi: Kornati, Murter, težaci/kinje, ribari/ice, rod, spol, ženski posao, muški posao, mali ribolov

Radeći na doktorskoj disertaciji na Sveučilištu u Zadru vršila sam etnografsko istraživanje u lokalnoj kulturi Murtera i Kornata od 2010. do 2014. godine. Sva sakupljena građa nije korištena za disertaciju, pa se je otvorila mogućnost za pisanje i ovog članka. Rođena sam u Murteru i dio djetinjstva sam provela u Kornatima i u Murteru. Danas živim i radim u Zadru, ali se ovom kraju uvijek vraćam. Dakle, prema etnološkoj teoriji o pozicioniranosti istraživača ja sam i *insider* i *halfy* u odnosu na kulturu koju istražujem.

Osnovna ideja ovog članka je utvrditi na koji su način žene Murtera u prvoj polovini 20. stoljeća izlazile iz kulturom normiranih rodnih okvira te tako «nagrizale» patrijarhalni poredak. Koristeći pojam «roda» slijedim definiciju uobičajenu u

kulturnoj antropologiji. Rodne uloge se konstruiraju pod utjecajem društvenih institucija kao što su obitelj, crkva, škola... Rodne razlike nisu biološki određene već se razvijaju kroz socijalizaciju muškaraca i žena za različite društvene uloge. U različitim kulturama različite su karakteristike kojima se uče. Tako konstruirane rodne uloge imaju svoje zadanosti u ponašanju, statusu, komunikaciji, odjevanju, poslovima, ulozi u obitelji...tj. zadanu granicu, crtu razgraničenja između karakteristika muškog i ženskog roda.

U Murteru glavne institucije moći koje su definirale tu granicu bile su tradicionalne kulturne institucije kao crkva i brak. Svako društvo uz pomoć svojih institucija proizvodi znanja, pa tako i znanja o odnosima i djelovanjima muškaraca i žena tj. o rodnim/spolnim identitetima, a u skladu s potrebama vladajućih sustava moći (usp. Foucault, 1994). Rod je posljedica društvenih uvjeta i uloga pa se oblikuje kao jedna prepoznatljiva kulturna forma u nekom prostoru i vremenu. Pojedinaac kao subjekt, npr. žena, u izgradnji svog identiteta može doći u situaciju da se sukobljava ili sama sa sobom ili sa kulturnim zadanostima svoje zajednice. U malim, zatvorenim sredinama poput predindustrijskog sela, žena do svog rodnog identiteta najčešće dolazi slijedeći ponašanja koja odražavaju norme roda. U Murteru i Kornatima, kao uostalom svuda na Sredozemlju, tradicionalna uloga žene vezivala se uz privatnu sferu, obitelj, kuću i *komin*, ali i uz poljoprivredu.

Međutim, već u ranom 20. stoljeću mogu se u Murteru zabilježiti situacije kada se žene počinju upuštati u muške poslove, kao npr. ribarenje za *nadnicu* u muškom društvu – što predstavlja iskorak iz tradicijske rodne uloge. Kako je zajednica prihvaćala tu kulturnu promjenu? Ako je životna nužnost bila motiv, to zajednica lakše prihvaća; ali ako ribolov nekoj ženi kao individualcu predstavlja izazov, to već duboko mijenja kulturne norme i zajednica to ne odobrava. Da bi ostale u okvirima svojih rodnih uloga iako obavljaju muške poslove, žene su održavale simboličke granice roda, napr. ženskom odjećom koja je definitivno neprikladna za ribarske poslove.

Kroz ovaj rad iznijet ću kako se je u ovoj lokalnoj kulturi odigrao povijesni "obrat" težačkog stanovništva prema moru, a s njime i ulazak žena u neke prethodno muške sfere svakodnevice. Kroz pričanje žena ribarica rekonstruirat ću njihove nužnosti i motive za bavljenje ribolovom, kao i rodne granice kako ih one doživljavaju, i načine prelaženja preko tih granica.

1. Povijesni "obrat" prema moru

Prije kolonizacije Murterina u Kornatima¹ stanovnici na prenapučenom otoku Murteru² jedva preživljavaju. „Gladne godine“ popraćene su visokom smrtnošću³. Potreba za proširenjem i pronalaženjem novog životnog prostora nametala se kao nužnost. Tijekom druge polovice 19. st. Murterini otkupljuju Kornate u četiri navrata od 1851. do 1896.⁴ godine. Vlasnicima su se kupnjom otvorile nove životne mogućnosti. Održavanje prekomorskog posjeda dovelo je do niza promjena u svakodnevici Murterina: morali su imati brodove, *mulove* s jedne i druge strane mora kao i kuće, naučiti navigacijske vještine, meteorološka znanja i ribarske vještine i znanja. Ukratko, dotadašnji težaci i težakinje u ovim novim životnim okolnostima u svoju svakodnevicu uvode ribolov.

Saljani, stanovnici mjesta Sali na Dugom Otoku koji su imali prije stečene posjede na Kornatskom arhipelagu, sada su za te posjede počeli gubiti zanimanje. Udaljenost posjeda od mjesta stanovanja, kao i prilikom novih susjeda iz Murtera doveo je do toga da su počeli prodavati ili napuštati posjede. Međutim,

---

¹ Otočni arhipelag Kornati geološki su nastali prije petnaest tisuća godina kada se razina mora podigla za stotinjak metara; sastavni su dio dalmatinskog kopna, tj. pripadaju sjevernodalmatinskoj otočnoj skupini ili središnjem hrvatskom otočju. Pružaju se od sjeveroistoka prema jugozapadu u četiri više–manje paralelna niza: sitski, žutski, kornatski i pučinski. Najviše je otoka u pučinskom nizu. Kornatski su otoci, kad se izuzmu najveći Kornat i Žut, iznimno mali. Površina Otočja je 69, 4 km² u površini akvatorija od oko 500 km², pa time kornatsko otočje spada u najgušću i najzbijeniju otočnu skupinu Sredozemlja, a i šire. Broj od oko 150 otoka može se smatrati prihvatljivim.

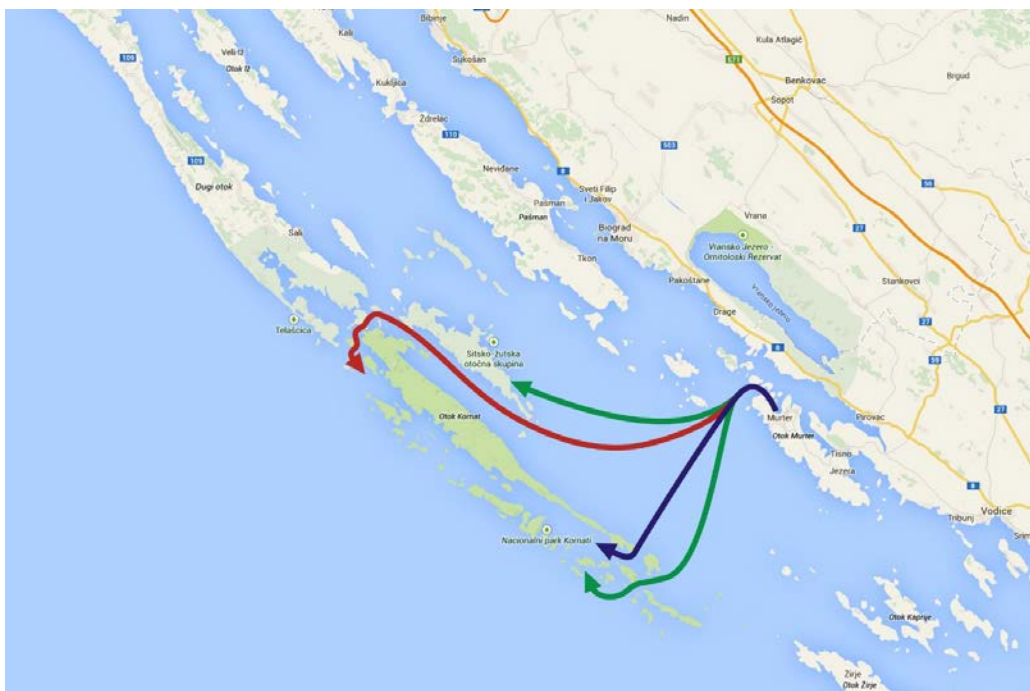
² Murter je sjevernodalmatinski otok ([43°49'15"N 15°35'32"E](#)). Površina otoka je 17,58 km². Naselja na otoku su Tisno, Jezera, Betina i Murter koji je najveće i najstarije mjesto na otoku. Otok je s kopnom spojen mostom u mjestu Tisno.

³ Napr. 1783. kada je od gladi umrlo 59 osoba, smrtnost se uvukla i među otporniju populaciju. O tome govore podatci iz matičnih knjiga (Kulušić, 1984).

⁴ „Godine 1639. Kornati su prodani četvorici zadarskih plemića. Nedugo nakon toga usljed gusarskih akcija i opće nesigurnosti, a na početku Kandijskog rata, Kornati su ostali bez pastira i stočnog fonda. Tu su prazninu iskoristili mještani Murtera i Betine (mjesto na otoku Murteru) i na opustjele otoke doveli svoja stada, u dogovoru s vlasnicima, zamjenjujući prijašnje pastire s Dugog Otoka. Takva je situacija bila sve do početka otkupa.

Tijekom 19. st. trideset sedam Murterina, četiri Betinjana i dva Zaglavca otkupljuju kornatske otoke u četiri navrata: otok Sit 1851., jugoistočni Kornat („Trtuša“) 1859., Žut 1885. i sjeverozapadni Kornat 1896. godine. Zajednički kupljeni otoci tada se počinju „diliti“ između kupaca.“ (Juran, 2003:79).

pravo na ribolov su zadržali. S druge strane, Murterini su dobili posjede, ali ne i pravo na ribolov. Ta će situacija biti uzrok stoljetnim okršajima između Saljana i Murterina. Da bi izbjegli te okršaje Murterini, koji su morali ribariti da bi se prehranili, često u ribolov idu noću, uz stalno prisutnu napetost i nesigurnost.

Slika 1. Geografski položaj otoka Murtera i Kornata (kartu izradio: Ivica Šimurina)

- prikazuje najkraći put, najučestaliju plovidbu i najgušću naseljenost
- prikazuje rjeđe naseljene *porte* pa shodno tome i rjeđu plovidbu
- prikazuje plovidbeni put za nepovoljna vremena

Kornati su tako postali simbol novog znanja, novog prostora i novih vještina. Otvorili su novu perspektivu života muškarcima i ženama, perspektivu na more i preko mora, jedan pomak na malo bolji život u odnosu na dotadašnje prerano umiranje i golo preživljavanje.

Na prekomorski posjed moglo se doći jedino brodom. Trebalo je pripremiti brod, a to je bio „muški“ posao. Ako

je u obitelji bilo zdravstveno sposobnih muškaraca podrazumijevalo se da oni obavljaju neke poslove: oko broda, dižu mreže iz velike dubine, idu u *goru*⁵ *po ovce*... U obiteljima koje nisu imale muškaraca, ili su imale samo jednoga, žene su radile sve poslove⁶. U obiteljima bez broda napori Kurnatarar⁷ su bili višestruko uvećani u ionako teškom životu. Brod je po važnosti u kurnaskoj obitelji bio odmah nakon zdravlja.

Slika 2. Učenje prvih navigacijskih vještina (Izvor: *Kurnati...* str. 87)

Djeca su se privikavala na vožnju brodom od najranijih dana. Od pete-šeste godine već su se učila voziti uz starije

---

⁵ Unutrašnjost otoka Kornata koju sačinjava nekoliko morfoloških lanaca.

⁶ O navedenom vidi: Jerko Skračić. 1944. Junaci mraka, U: *Osunčani otoci*, Zagreb: Matica hrvatska Zagreb, str. 35 – 52.

⁷ Koristit ću općeprihvaćeni oblik *Kornat* i lokalni *Kurnat* kao i njihove etnike *Kornatar*, *Kornatarica*, odnosno *Kurnatar*, *Kurnatarica* i kletike *kornatski* i *kurnaski*. *Kurnat* je govorni oblik, u upotrebi u Murteru, odakle je golema većina vlasnika kornatskog posjeda, dok je *Kornat* rašireniji oblik koji je od starine poticala kartografska i administrativna upotreba. (Skračić, V., 2013a:1-3).

članove posade, a od desete godine, spretniji i ranije, brodili su sami. I rijetke djevojčice svoje vještine spontano primjenjuju u tom navigacijskom okružju.

Svatko tko je plovio morem budno je motrio kakvo će biti vrijeme. O jačini i smjeru vjetra ovisilo je da li će se ploviti ili ne. Nije bilo sata, radija, TV-a, interneta, sondera... U ono doba na cijeni su bili ljudi koji su bili znalci u prognoziranju vremena. Nije bilo Kurnatara koji nije imao bar neka znanja o mjesečevim mijenama, o visini mora, o *šćigi*, o valovima u *kulfu*, o izgledu oblaka, kretanju životinja. Ovce se, napr. kreću prema dolazećem vjetru, a koze u suprotnom smjeru. Dugoljasti tanki i bijeli oblaci, tzv. *Lantinelice*, prognoziraju mirno vrijeme, dok *kalig* - tamni i teški oblaci - nagoviještavaju loše vrijeme.

Rijetke su bile i kuće koje su imale sat⁸. Ljudi nisu imali satove *pa su po hladu od kantuna od kuće znali točno koliko je uri*⁹.

Slika 3. *Mriže na soharicama* (Izvor : *Kurnati...*)

⁸ J. Skračić. 1944. Areloj, U: *Osunčani otoci*, Zagreb: Matica hrvatska Zagreb

⁹ Dijalektalni izrazi prevedeni su u Rječniku na kraju članka.

I danas se u ovoj kulturi koriste mnoge prognoze starih Kurnatarov. Dok sam kao djevojčica išla s djedom *na mriže* pamtim da mi je prenio mnoga znanja o vremenu i o orijentaciji na moru. Između Murtera i Kornata je otvoreno more široko sedam milja koje Murterini zovu Pučina. Kada se vrh otoka Čavline poklopi s vrhom otoka Tetovišnjaka, to je pola Pučine.

Kurnaske kuće bile su male, skromne, neudobne. Svaka kućica je veličine 3x3 ili 3x4 metra. U tim kućicama živjela je cijela obitelj koja se je nerijetko sastojala od više oženjene braće. Između *mula* i kuće nalazilo se *steralo*. To je prostor nasut i prekriven oblucima, velik toliko da se na njemu mogu *rastirati mriže* i to one najveće. Na *steralo* su se stavljale *soharice* za sušenje mreža¹⁰. Na *steralu* su Kurnatari obavljali ne samo radnje vezane uz ribolov, kao krpanje mreža, *nadivanje* parangala, *tanganje* mreža, nego i domaćinske poslove.

Dolaskom u Kornate trebalo je ženi pored uobičajenih kućnih poslova ići i u ribolov s mužem ili ocem, ako nije bilo drugih muškaraca u obitelji. Svi su morali ići u ribolov da bi se prehranili. Poslove oko mreža i ribarskih *arti* uglavnom su obavljali muškarci, ali su često u nekim poslovima sudjelovale i žene (pranje, *rastiranje* i *tanganje* mreža).

Murterini su se kasnije počeli baviti ribolovom nego njihovi susjedi s Dugog Otoka, Zlarina, Prvića, Iža... Glavno zanimanje im je bila poljoprivreda, a na Kornatima i poljoprivreda i stočarstvo. Muškarci su postupno učili i usvajali navigacijske vještine i ribarske vještine i znanja. Radi prehranjivanja obitelji organizirali su ribolov s muškim članovima šire obitelji. Žene su uskakale iz nužde. Nužda je mogla imati različite uzroke: bilo da u obitelji nije bilo dovoljno muškaraca za ribolov, ili je nužda tjerala žene u ribolov da bi preživjele. One su mogle sudjelovati u okviru svoga domaćinstva ili ići *na nadnicu* kod drugih obitelji ili ribarskih družina.

Ribarske se družine nisu nikada bavile isključivo profesionalnim ribolovom, već je u pozadini uvijek bilo prisutno bavljenje poljoprivredom i stočarstvom. Gotovo svaka kornatska obitelj imala je neke ili sve od ovih ribarskih mreža: *šabatu*, *baligote*, *buskavicu*, *budele*, *popone*, a također još i *vrše* jer se na taj način mogla prehraniti obitelj. U okviru svoga domaćinstva kao

---

¹⁰ Prije su mreže bile od pamučnog konca pa su se trebale prati, rastirati i sušiti svaki dan. Danas je konac sintetski pa se ne moraju sušiti rastrite.

ispomoć muškarcima iz svoje obitelji (ocu, bratu, mužu) žene su već kao djevojčice odlazile u ribolov.

Slika 4. *Bonaca ka uje* (Izvor: *Kurnati...* str. 96)

2. Žene ribarice pričaju...

Sve kazivačice čije priče ću navesti su Murterke i Kurnatarice jer nisu sve murterske obitelji sudjelovale u otkupu Kornata.

Moja prva kazivačica Mira *Bortulova* priča da su je roditelji kao desetogodišnju djevojčicu *dizali iz škole* i vodili u Kornate *čupati*¹¹ *masline*. Kad su bili *burnji* dani *poščikali* bi joj prsti na rukama i nogama. Mati bi joj trljala prste da joj se ne smrznu, ali bi svejedno s ocem morala ići na *carice*.

Mira je imala još dvije sestre: Venku i Jubu. Kao jako mlade išle bi s *Ivun Stipičevin* (Kurnatar iz susjednog *porta*) *potegnuti jednu ruku šabate* pa bi im dao njihov dio od ulova i to im je znala biti večera.

Druga kazivačica Mira *Peina* kazuje da je već u *zivci* počela ići u Kornate. Dok je išla u školu, a završila je četiri razreda, često bi je *digli iz škole* i povelili u Kornate ili u doba maslina, ili u doba sirenja da pomogne s poslom. Kaže da je nikad nitko nije pitao da li to voli ili ne. Ići se moralo, a o drugim mogućnostima bilo je bolje i ne razmišljati jer se, kaže ona, tako samo komplicira život. Radila je i kao težakinja, išla na *buskavicu*, a nekoliko puta su ona i mati same s magarcem u brodu išle *priko Pučine*¹². Ako u obitelji nije bilo muškaraca, bilo da su bili bolesni ili su bili na odsluženju vojnog roka ili u ratu, žene su išle u ribolov *na nadnicu* tj. za plaću. Ta isplata je mogla biti u ribi ili u novcu.

Nadnica nije morala biti samo za preživljavanje nego i zamjena rada za rad npr. unapređivanje gospodarstva. Moja treća kazivačica Iva *Božidarova* priča da je vratila dvadeset *nadnica* ljudima koji su im *salivali taracu* (izgradnja betonske deke na kući). Iva je poznata kao vješta moreplovka i ribarica pa dalje kazuje da je po danu na otoku Siti kopala, a navečer bi

---

¹¹ *Čupanje* maslina je skidanje plodova sa stabla, a branje maslina je sakupljanje plodova ispod stabla.

¹² Murterini u lokalnom govoru Murtersko more nazivaju Pučinom. Široka je sedam morskih milja, površine 210 km², a najveća dubina na moru je 94 m. Na potezu Prišnjak – Opat nema ni jednog otočića za zaklon. Prišnjak je, kad se kreće iz Murtera u Kornate, startna točka prije ulaska na Pučinu. To je otočić tristotinjak metara od obale otoka Murtera, s bijelom lanternom koja se po danu vidi čim se uđe na Pučinu s kornatske strane. Opat je krajnji jugoistočni rt otoka Kornata tj. startna točka prije ulaska na pučinu s kornatske strane. Od Murtera do Vruj ima 34 km, do Kravjačice 36 km, do Lučice 38 km, do uvale Lavsa na otoku Lavsi 26 km, do Bizikovice na otoku Žutu 28 km, a do Pinezela 31 km. Obično se na vesla s malo *vitra u idra* prelazilo oko 5 – 6 km na sat. Svi navedeni lokaliteti su *porti* na otoku Kornatu ili Žutu.

otišla u ribolov. Ribar vlasnik broda i mreža - *jaglare* ili *buskavice* - zvao bi nju i njene još dvije prijateljice. Kaže da je rađe zvao njih nego muškarce jer da su bile spretne, brzo su *izbirale* ribu, znale su *sinjale*, a mogao se na njih *derati* što nije bio slučaj s muškarcima (o različitom načinu komuniciranja s muškarcima i ženama bit će govora kasnije u tekstu). One su dizale *kavicale*¹³, a gazda bi dizao mreže. Jedna među njima, Mira *Dulukina* koja sad živi u Australiji, bila je izrazito tjelesno jaka pa je ona dizala i mreže i za to bi joj dodatno platio. Prilikom polaganja mreža u more procjena *kurenta*¹⁴ bila je ključna jer je o tome ovisila uspješnost ulova. Iva ističe da je za tu procjenu ona bila jako nadarena. Mreže su se pet - šest puta na noć topile.

Od ulova ribe ovako se plaćalo: od ukupnog ulova npr. troje ljudi svatko bi dobio jedan *parat*-dio, brod jedan *parat*, a *mriže* dva *parta*. Mira koja je dizala mreže dobila bi *parat* i *kvarat*. Ako se je išlo u *kuserbi* s više brodova, ulov se dijelio po brodovima a ne po ljudima, te se je tu kalkuliralo jer je na nekim brodovima posada brojila tri, a na nekim četiri člana, pa bi zarada bila viša ako je bilo samo troje ljudi na brodu. U ovoj vrsti ribanja tj. mrežama *jaglarom* i *buskavicom* žene su jednako plaćane kao i muškarci. Ribanje *migavicom*, *kanaštelom* ili *ludrom* nije uključivalo žene. Ribanje ovim mrežama zahtijevalo je veliki napor i vremenski je dugo trajalo i smatrano je za isključivo muški posao, a i ubraja se u veliki gospodarski ribolov. Ponekad je gazda odlazio sam prodati ribu, a ponekad, ako je ulov bio veći, s još nekim. Nerijetko su znali, priča Iva, veslajući ići pod Pašman pa staviti *kašete s ribun na kosti* i kozjom stazom preko brda u Banj, Nevidane ili *Pojanu* - Dobropoljanu (mjesto na otoku Pašmanu) prodavati ribu. Priča da joj je najteže padoo ribolov kada bi navečer puhala *meštralada* pa bi vlasnik broda rekao da neće ići tu večer, i onda bi noću pao vjetar i ona bi već umorna od kopanja spavala, a on bi došao oko ponoći zvati da je bonaca i da se diže. Poslije takvih noći ne jednom ih je sunce uhvatilo na *braku*.

---

¹³ Plutača koja je tanjim konopom privezana za mreže, vrše ili parangale.

¹⁴ *Kurenat* (morska struja). Kada je vrijeme stabilno *kurenat* se mijenja svakih šest sati i uvijek ide u smjeru sunca i mjeseca. Najčešće kada puše bura je *zmorašnji kurenat* i on nosi oseke, a po jugu *južni* i on nosi plimu. *Ako je vrime leverano isti kurenat more tući i po nekoliko dana*. Na dubini mora većoj od 20 metara može biti suprotni *kurenat* od onoga koji je gore bliže površini mora, pa se kaže da je dupli *kurenat* (Juraga, 2008:170).

Neda *Kašarova*, kazivačica s otoka Lavse, priča da je na otok Lavsu dolazio zakupac Letinić otkupiti ribu. Ona je često s ocem i stricom išla na *budele*. Kad ne bi došao zakupac, onda su ribu solili. To je bio način konzerviranja ribe u soli da se sačuva od propadanja. Tako konzerviranu slanu ribu kasnije bi prodali ili pojeli u obitelji.

Mira *Bortulova* kazuje da ona od kad se udala nije nikada išla na *nadnicu* jer da su njen muž Joso i ona imali *baligote*, *buskavice*, *carice*, *popone* i *vrše*. Ali neizostavno je išla u ribolov s mužem, jedino nije išla u periodu kad bi rodila i dok su joj djeca bila nejaka. Joso je dizao mreže i vrše, ali kad bi bilo *slabo vrime* on bi bio *na timunu*, a ona bi dizala mreže i vrše iz mora, i to iz najvećih dubina.

Mira za kopanje priča da joj je to bila rasonoda: *kopala san ko pišući*, nasuprot ribolovu u tim teškim uvjetima. Njen muž je to znao, a kako su uglavnom bili sami na brodu, on bi da je odobrovolji poticao pjevanje. Kako nije neka pjevačica, kaže da bi je *učija pivati*. Oni imaju kuću u Velikim Vrujama - *porat* na otoku Kornatu, kamo zakupci nisu dolazili pa su sami odlazili prodavati ribu u Zadar ili Šibenik, brodom na vesla.

Sve moje kazivačice pričaju da su u mirna predvečerja znale s *kraja* ići s *mamilom* loviti hobotnice (*Octopus*). Za ovaj ribolov ne treba brod pa su često i djeca bili ribari. Na štap – *grahjun* - na jedan kraj se veže nekoliko većih udica od parangala i 2-3 metra špaga - *trajina* - na koji se priveže rak grmalj (*Eriphia verrucosa*). S obale se zabacuje rak u more i kad ga hobotnica vidi ide prema njemu, a ribarica ili ribar je privlači što bliže *kraju* i onda je zakači udicom i izvlači na *kraj* gdje je mora skinuti s udice i ubiti. I sakupljanje *prilipaka* (*Patella coerular*) i *grcov* (*Trochocochlea turbinata*) u nedjeljna poslijepodneva bila je jedna vrsta rasonodnog ribolova. U ovaj rasonodni ribolov, što ne isključuje njegovu prehrambenu važnost, sve su ubrojile i ribolov na *skonsavicu*. Iz broda blizu *kraja*, na određenim pozicijama, udicom za hvatanje liganja (*Loligo vulgaris*) *skonsa se* – poteže se na trzaj. Neke žene su bile posebno vješte u ovom ribolovu gdje veliku ulogu ima tankočutni osjet za trzaj te vještina i brzina pri izvlačenju duge niti najlonskog konca s udicom iz morske dubine.

3. Rodne granice i prelaženje preko njih

Do sada sam dala kratak pregled povijesnih i gospodarskih prilika u ovoj lokalnoj kulturi kao i vrste ribolova u koje su žene bile uključene. U vremenu o kojem pišem, prvoj polovini 20. st., u ovoj lokalnoj kulturi rod je zadani kulturni identitet koji se ne propituje, a spolnost u kulturi onoga vremena nije ni postojala u javnom diskursu već je binarnost spola uzeta kao definitivno zauvijek zadana. Rodno normirana ponašanja nadgledaju i ograničavaju svi članovi zajednice. Svakodnevni poslovi na Sredozemlju bili su rodno podijeljeni definicijom roda. Tako su žene vezane uz kuću i isključene iz javnog društvenog života pa su po uobičajenoj podjeli poslova odgajale djecu, kuhale, održavale higijenu, izrađivale odjeću, bavile se poljoprivredom tj. u potpunosti im je pripadao rad u vrtu; muškarcima je u potpunosti pripadao javni društveni život, ribolov, stočarstvo, poslovi oko broda, uglavnom poslovi oko mreža, *krčenje*, a djelomično maslinarstvo i vinogradarstvo... Asimetrija moći jednog roda nad drugim je temelj patrijarhalnog sustava i podrazumijeva moć muškarca kao dominantnu. Ženska seksualnost ako nije dovoljno sputana kulturnim normama doživljava se kao velika opasnost za patrijarhalni poredak. Dakle, ona je nadgledana kako od muškaraca tako i od žena. Simić (1983:65-66) o "crnim vranama", ženama odjevenim u crninu koje su tipična slika Mediterana, kaže da one sve vide i sve znaju i kontroliraju i manipuliraju međuljudske odnose. Od žene se očekuje da je marljiva, kreposna, blaga, poslušna (usp. Šikić – Mićanović, 2012:20). Granice prave ženstvenosti revno nadzire obitelj, prijatelji, crkva i lokalni autoriteti. Žena koja se previse udalji od konvencionalnih definicija "prave" ženstvenosti izlaže se opasnosti biti lišena zaštite koju joj daje konzervativna definicija roda.

Međutim, žene odlaze u ribolov i u muške ribarske družine. Ako je takvo ribanje iz nužde, zajednica ga lakše prihvaća, ali je ženina rodna uloga ipak zadana. Stoga žene u noćnom ribolovu po vjetru, hladnoći i vlazi i dalje nose suknje - *huštane*. Iva Kovačev kazuje da su na *jaglari* teške *uzetine* (čvrsti konopi za potezanje mreža) vezivale preko sebe i da bi se po njima cijedilo more. Bile bi potpuno mokre, i još ako bi puhao vjetar dodatno bi pojačavao neprikladnost odjeće za ovu vrstu posla, ali nije priličilo odjenuti hlače ili neku drugu odjevnu ribarsku zaštitu. Mogli bismo ovdje govoriti o mazohizmu kod žena. Rubin u

Trgovini ženama (1983:142) kaže u vezi toga da se za muškarce i žene u patrijarhату primjenjuju dvostruka mjerila. Mazohizam napr. je loš za muškarca, a za žene potreban. Određena količina narcizma je neophodna muškarcima, a neprihvatljiva ženama; a pasivnost je tragična za muškarca, dok je nedostatak pasivnosti tragičan za ženu; ono što svijet naziva ženstvenošću sadrži veću žrtvu nego vrijednost.

Možemo zaključiti da žena u nekoj netradicionalnoj ulozi i u netradicionalnom prostoru mora zadržati neka tradicionalna obilježja. Međutim rodni okviri zadani su i muškarcima pa se i oni klone "ženskih" poslova. Neki udovac koji je ostao sam s djecom, a nema sestru, majku ili tetu, brine se za svoju djecu. On kuha, čisti, sprema, ali ne šije, ne tka, niti pleće odjeću jer to ne samo da prelazi granice njegove tradicionalne rodne uloge, nego i prihvaćenog preuzimanja "ženskih poslova" iz nužde. Isti taj muškarac krpa mreže, a za tu radnju koristi vrlo slične motoričke vještine kao kod šivanja odjeće. Sve moje kazivačice na upit da li krpaju mreže odgovorile su da to nisu htjele naučiti jer bi time samo sebi natovarile još jedan posao u ionako prenatrpanom dnevnom, a nerijetko i noćnom rasporedu poslova. Kažu da su ostavile muškarcima njihov *muški posao*.

Slika 5. Žena pleće (Izvor: *Kurnati...* str. 8)

Slika 6. I ovo je ženski posa (dati živomu piti...) (Izvor: Kurnati...)

Slika 7. Ženski posli u portu (Izvor: Kurnati... str. 86)

Za udovice su postojala još stroža pravila. One su smjele otići u ribolov samo ako je u ribarskoj družini neki muškarac iz njihove obitelji (otac, brat) ili neki bliži rođak. Morale su biti uvijek odjevene u crninu i nisu se smjele glasno smijati ili veseliti. Pretjerana otvorenost u druženju s muškarcima narušava čast obitelji, jer ženska seksualnost postaje opasnost, loš je primjer djeci i daje povod za ogovaranje zajednici. U malim sredinama lakše se održavaju i kontroliraju postojeći odnosi jer se svi poznaju i informacije se vrlo brzo prenose. Halbwachs (1992:185-187) smatra da je mišljenje koje neka obitelj ima o sebi često rezultat mišljenja koje imaju druge obitelji o njoj. Nove ideje neće uspjeti ako su nastale samo unutar jedne obitelji (ili pojedinca) jer će tradicija koju kontrolira zajednica brzo pobijediti takav otklon.

Siromaštvo je bilo svugdje prisutno i ići kopati *na nadnicu* bilo je učestalo. Međutim, neke žene su se odlučivale, ako su mogle birati između kopanja i ribolova, za ribolov. Zašto? Njihov odabir je nastajao zbog individualnih sklonosti bez obzira na otežavajuće okolnosti (vlaga, noć...) jer im je ribolov bio veći izazov. Iako su, gledajući izvana, u ovom poslu bile nekreativna

radna snaga jer su muškarci bili ti koji su odlučivali o smjeru i dinamici polaganja mreža, ipak su koristile svoju vještinu i znanja. Vremenske prilike nisu uvijek bile loše, a ulov je znao biti i dobar, pa i zarada.

Po normativima ove kulture nije se smatralo prikladnim da žene strastveno pričaju o ribolovu i da pokazuju svoje oduševljenje nakon vremena provedenog na ribarici jer "prava" žena mora biti ukorijenjena u kućnoj domeni i dobrim dijelom ograničena na nju (usp. Šikić - Mićanović, 2012:17-20). Ta kućna domena uključuje također rad u vrtu, općenito u poljoprivredi, rad u rukama (šivanje, pletenje, krpanje...) i održavanje higijene. Muškarci su bili ti kojima se priličilo pričati strasno i javno o ribolovu, *poštama*, *bacanju mriž*... Ženina vezanost uz temu ribolova smatrala se prihvatljivom ukoliko se odnosila na pripremu obroka ili prodaju ribe, ali ne na ribolov kao izazov. Ipak, osjetile bi bljeskove moći kada bi zaradile novac za domaćinstvo, a i poneku sitnicu od zarade zatajile pa sačuvale za sebe, bilo kao ušteđevinu ili za kupnju sapuna ili marame. Da javno izreknu svoje zadovoljstvo, prešle bi granice zadanog rodnog identiteta, granice koje su odredile lokalne institucije moći poput crkve i kulturna institucija poput obitelji i braka.

Za neke žene ribarice znalo se reći među ženama i muškarcima da su muškobanjaste i da su *opako vražje*, a za one koje su bile glasnije, da su zle. Vjerojatno izreka *Sačuvaj te Bože brkate žene i golomačastoga čovika* nosi poruku koja izražava strah od svih onih osoba, kako muškaraca tako i žena, koji probijaju svoje rodne, a i spolne definicije identiteta. Oni narušavaju granice i klasifikacije, dakle kulturni red zajednice.

U lokalnoj kulturi Murtera u ranom XX. stoljeću crkva je bila jedina institucija koja je mogla davati sustav ideja, koja je imala moć oblikovati svjetonazor mještana, te kao svaka institucija branila je pristup informacijama koje bi propitivale njenu ideologiju. Druga institucija je brak, odnosno obitelj, jer prenose iz generacije u generaciju kako crkvenu ideologiju roda tako i kulturnom tradicijom oblikovana znanja. Dakle, uloge roda i spola nisu mogle biti propitivane jer su te institucije bile homogene, a o razvijanju samosvijesti školovanjem u ranom XX. stoljeću još ne možemo govoriti¹⁵.

---

¹⁵ U Murteru je školovanje žena počelo vrlo kasno, pa nije moglo utjecati na promjenu ideologije roda. Osnovna škola za žensku djecu osnovana je 1908. godine (Dušan Berić, 1964:32-33).

Iz prikupljenog materijala na terenu iščitava se, međutim, da žene nisu bile uvijek zadovoljne, pa su postojale razne strategije popunjavanja, izbjegavanja, subverziranja tih zadanih normi ponašanja. Budući da žene nisu svjesno propitivale kulturnu konstrukciju roda i spola, nisu ni ugrožavale uređenost zajednice. Neke sugovornice su mi rekle da su bile umorne od vječnog balansiranja u odnosima između brojnih članova obitelji. Govoreći o komunikacijskoj manipulaciji, osobito između ženskih članova, rekle su da je bila iscrpljujuća za svakoga tko voli skladne odnose i kloni se ogovaranja. Na kopanju, ako su napr. žene same, teme su emocionalno i osobno puno provokativnije, no to opterećuje jer se mora paziti da se ne kaže nešto previše osobno, pa ti poslije bude žao. Nisu sve žene povjerljive pa ubrzo cijelo mjesto sazna i više od onoga što je bilo rečeno.

Na poslu s muškarcima na brodu teme su uvijek vezane uz tu aktivnost, nema osobnih provokacija. Rad na zraku ispod zvijezda za mirnih noći mogao je biti prava blagodanost. Pojedine žene su se lakše i vještije uklapale u izbiranje ribe i polaganje mreža u more nego u kućne poslove. Naime, nisu imale vještinu za mijesenje tijesta ili krpanje odjeće. Radeći te poslove ulagale su dosta napora, a uvijek im je rezultat rada bio lošiji nego drugim ženama, i to ih je frustriralo. Navode da su više puta promislile kako bi bile uspješnije da su rođene kao muškarci jer su imale vještiju ruku od mnogih muškaraca i bolju procjenu za razne poteze i strategije u ribolovu. Ovako stavljene u svoje rodne okvire, prvo su morale raditi poslove za koje nisu bile vješte, a radeći one poslove za koje su imale dara, morale su biti pažljive da ne prekorače granice "prave ženstvenosti".

Ove su žene propitivale rodne uloge na nesvjesnoj razini jer su im okviri rodnih granica postajali tijesni, budući da su ih prisiljavali živjeti frustrirano u nekim situacijama, a ograničavali u drugima. Tom osjećaju je doprinosilo i vječito kritičko promatranje drugih članova obitelji i zajednice kao i vječito isti svakodnevni ritam. U tim kulturom propisanim ulogama nisu mogle realizirati svoju kreativnost, a osjećale su vezu između svog individualnog ostvaraja i "muških poslova". Tako mi je jedna kazivačica rekla da kada su 1970.-ih godina kupili svoj brod, tada već s motorom, da ga se nije mogla nauživati: *Nisan ga se mogla naisti vajk san s njin svukud vozila.*

Slika 8. Težakinja i ribarica (Izvor: privatna zbirka)

Slika 9. Muški posa (Izvor: Kurnati... str. 3)

Slika 10. *Na ludru* (Izvor: Kalendar za 2011. godinu, Izdavač: Nacionalni park Kornati)

Ranije sam spomenula priču jedne kazivačice da je pored ribarske vještine jedan od razloga zašto ih je gazda zvao u ribolov bio i taj da se je mogao na njih *derati*. Intenzitet i način komunikacije među muškarcima bio je ujednačen. Ako jedan galami i nameće svoju superiornost, drugi će mu svoje neslaganje uzvratiti istim načinom ili zadirkivanjem. Međutim, žene se ponašaju kao da tu superiornost i povišeni ton komunikacije prihvaćaju i kao da je ona uobičajena. Ta neujednačenost komuniciranja verbalno ilustrira različitost rodnih/spolnih uloga i nejednaku raspoređenost moći među sugovornicima. Ove žene, iako dobro upućene u ribarski posao i znanja, prepuštaju muškarcima ulogu boljih znalaca i strpljivo slušaju već poznate monologe o nekim ribarskim aktivnostima. Isticanje sebe kao stručnjaka i povišeni ton ne bi napr. ovom gazdi lako prošao s muškom družinom. No da se žene suprostave, iskočile bi iz svoje zadane rodne uloge, bile bi etiketirane kao drznice i lajavice, izgubile bi na svojoj ženstvenosti, a vjerojatno i na mogućnosti odlaska u ribolov neki

sljedeći put. Dakle, u novoj, netradicionalnoj situaciji žene zadržavaju rodnu "granicu" tradicionalnom odjećom *huštanom*, odnosno suknjom, a kao "verbalnu žensku odjeću" izražavaju pokornost, miroljubivost, neodgovaranje, strpljivo slušanje i nikako povišeni ton. Tannen (1994:26) to naziva dvostrukim vrijednostima. Žene koje slijede postulate tradicijske ženstvenosti smatrane su manje kompetentnima ili nepouzdanima, dok one koje diktiraju situaciju, nedovoljno ženstvenima ili agresivnima. Međutim i muškarci koji iziđu iz svojih zadanih rodničkih okvira mogu se vidjeti kao mlakonje ili nasilnici.

I tako naše težakinje u ženskoj odjeći sa "ženstvenom" retorikom i ponašanjem uče nova znanja i vještine i obavljaju "muške" poslove u "muškom" okruženju. Dakle, možemo ponoviti glavno zapažanje o karakteru prelaska "rodne granice": žena se može upustiti u nove situacije, pogotovo iz nužde, ali mora pri tom zadržati neka obilježja tradicionalne uloge odnosno "granice": odjeću, ponašanje, tip komunikacije... Velika kulturna promjena je ipak postignuta, zar ne?

Za kraj bih dodala jednu bilješku: prvi motiv za pisanje ovog članka bila je vijest o zabrani malog ribolova nakon 1. siječnja 2015. godine zbog ograničenja koja propisuje Europska Unija¹⁶. I tako neki ljudi donesu zabranu iz neke udaljene destinacije, kao lijek za opće dobro i djelotvoran za svakoga. A kako to obično biva, ono što sve liječi često još više truje, pa će tako i ovaj "lijek" dokrajčiti ono malo kurnaskoga duha što dahće pod navalom razbahaćenog turizma, napuštenih posjeda, vlasnika koji se bave netradicionalnim poslovima i borave u netradicionalno izgrađenim objektima i još koječega drugoga. S obzirom da više ne mogu uloviti svoj riblji obrok, najbolje će biti da Kurnatari donesu sa sobom u Kurnate gotovu hranu i turističke prospekte s ribljim menijima, pa dok budu jeli svoje konzerve mogu zamišljati da jedu jela sa slika.....I ovo je razlog više za naše etnologe i kulturne antropologe da pišu i podupiru tradiciju održivog ribarenja za obiteljske i lokalne potrebe, a da se odupiru nerazumnom konzumerizmu.

---

¹⁶ Jezični su priručnici podijeljeni – možemo reći da pravopisi preporučuju oblik Europska Unija, a jezični savjetnici Europska unija.

Rječnik

U rječniku se nalaze one riječi iz teksta za koje sam smatrala da ih treba prevesti na standardni jezik. Njihovo prevođenje u samom tekstu narušilo bi tijek pričanja. Za sastavljanje rječnika konzultirala sam rječnik Eda Jurage. 2010. *Rječnik govora otoka Murtera*, Ogranak Matice hrvatske Murter i Županijski muzej Šibenik, a nekima sam sama osmislila značenje.

ârt, -a f. (pl. ârti) sva ribolovna sredstva kojima netko raspolaže
baligòt, -a m. vrsta mreže stajačice; mreža *prostica*, znači od jednog mrežnog pletiva – *pahe* – razapeta između dva konopa – plutnje i olovnje; oko joj je veličine 26, 28, 30 pa i 40 mm, a visina je 3-6 m; obično se topi tako da se njome zatvori uvala; njome se love *bugve-Sparidae*, *šaruni-Trachurus trachurus* iz porodice *Carangidae*, *trje-Mullus surmuletus* iz porodice *Mullidae*, *cipli-Liza saliens i aurata*, *Mugil cephalus*; iz porodice *Mugilidae*

budèle i **budèli** f. (pl. tantum) jednostruke mreže za lov *srdel-Sardina pilchardus* iz porodice *Clupeidae* i *matalanov-Boops boops* bez svjetla; veličina oka 16 mm, visina do 10 m; poveže se više mreža koje su zajedno duge oko 200 m; mreža se utopi tako da je na svakih 20 m razdaljine za nju desetak metara dugim konopcem privezana plutača; mreža se utopi kada zađe sunce te se pusti da je nosi morska struja – *kurenat* i diže se nakon jednog sata; ulovljena riba se zaplete u mrežu

bùskavica, -e f. mreža stajačica za lov gavuna - *Spicara smarvis* iz porodice *Centracanthidae*; to je mreža *prostica* s jednim mrežnim pletivom; veličina oka je 16 – 17 mm; obično se polaže šest mreža (jedna mreža je jedna *peča*, a šest *peč* je jedan *zog*) povezanih u jednu cjelinu i to blizu neke podvodne hridi – braka – ili otočića, niz morsku struju – *kurenat*. Polaže se tako da se na početku mreže ostavi jedna plutača privezana za mrežu, a druga se baca na kraju *zoga*. Pošto se radi noću, koristi se i plinska svjetiljka da mami ribu. Od zadnje se plutače potom tuče s broad *bucalom* uzduž mreže po cijeloj dužini do prve plutače i tako tri puta, nakon čega se mreža diže na brod

brâk, **brâka** m. (nom pl. brâci) podmorska kamenita pličina obrasla travom gdje dolaze ribe na pašu; ima plitkih brakova koji se nalaze tik ispod površine mora pa su opasni za plovidbu i onih na dubini od 50 metara bogatih ribom
cârice f. (pl. tantum) jednostruka mreža stajačica za lov manjih morskih pasa, škarpina - *Scorpaena scrofa* iz porodice *Scorpaenidae*, rakova - *Crustacea*

dr.; veličina oka je 60 – 70 mm, a visina oko 2 m, topi se na duboko blizu obale

huštân, -a m. ženski odjevni predmet crne boje, vrsta suknje od *šatela*; dio iznad pojasa zvao se *buštin*

jaglâra, -e f. jednostruka mreža stajačica veličine oka 10-11 mm, visine oko jedan metar,

način ribolova je kao kod *buskavice* uz upotrebu *bucala*

kanaštrèla, e f. velika mreža za lov plave ribe kojom se ribari noću mameći ribu svjetiljkama

kantün, kantúna m. kut, ugao

kašèta, -e f. drvena niska kutija za spremanje ribe

kavicõ, kavicõla m. plutača tanjim konopom privezana za mreže, vrše ili parangale

kõsti f. pl. (gen. pl. kostiju) leđa

krõj, kràja m. (lok. sg. kràju) kopno; suho mjesto dokle seže more

krčiti, krčîn nesvrš. vađenjem i slaganjem kamenja u gomile krševiti teren privesti mogućnosti uzgoja poljoprivrednih kultura; nekoć se momak nije mogao oženiti dok nije iskrčio određeni teren i posadio mlade masline

kusérba, -e f. zajednički ribolov više brodova različitih vlasnika

kùlah, kùlha m. otvoreno more

lûdar, lûdra m. vrsta ribolova u kojem se na početku s kopna povlače s dvije strane *uze* s upletenim bijelim daščicama koje plaše ribu i gone je prema uvali; u završnom dijelu ribolova u plicaku u dnu uvale riba se okruži mrežama i podiže na brod; ovim ribolovom love se najkvalitetnije vrste bijele ribe

meštralâda, -e f. jak sjeverozapadni vjetar, ljeti obično puše popodne, a ponekad i do kasno navečer

mìgavica, e f. vrsta povlačne mreže, isto *trata*, ova vrsta ribolova zahtijevala je osam ribara

mû(l), -mulà m. u suhozidu napravljeno pristanište za brodove, ali je višenamjenski prostor

naditi, nãdijen svrš. nadjenuti meku na udicu

nãdnica, -e f. plaća (može i u naturi) koja se dogovori za jedan dan rada

popõna, -e f. trostruka mreža stajačica koja se sastoji od tri reda mrežnog pletiva, veličina oka

središnjeg pletiva – *pahe/pahje* je 28 – 30 mm ili 40 mm, a dvaju vanjskih 100 mm

pòrat, pòrta m. prirodno zaštićena luka, pristanište; u Kornatima svako pojedino naselje domicilnog stanovništva

poščikàti, poščikàn svrš. smrznuti se od hladnoće

pòšta, -e f. mjesto u moru bogato ribom

sinjã, sinjãla m. markantna točka na kopnu (veće stablo, suhozid, , rt, svjetionik, crkva i sl.)
uz pomoć koje se postavljaju koordinate u čijem se sjecištu nalazi utopljena vrša ili mreža

sòharica, -e f. visoka motka rašljasta završetka izrađena od crnike; na soharice se postavljaju duge motke na kojima se suše mreže

steràlo, -a n. nasuti prostor između privezišta i kuće, prekriven oblucima, na kojemu su se *sterale* i sušile mreže

šàbata, -e f. vrsta ribolova mrežom *šabatom*; vrsta povlačne mreže koja se vuče iz usidrenog broda ručno pomoću vitla; na motovilo se namota *uza* duga oko 60 m ili više njih, obično četiri; *uza* se pri kraju račva na dva dijela, dvije *brgature* vezane za krajeve 6 m duge drvene motke – *lantine* koja otvara mrežu; od *lantine* slijede dvije *uze* koje vode do *taluna*, poprečno postavljenih 1 m dugih drvenih motki na koje su privezana *leta* – prvi dijelovi mreže dugi 12 m u početku 1 m visoki, kolika je veličina *taluna*, a na kraju gdje se *leta* stapaju s *grlom* mreže visina im je 3 m; *leta* imaju veličinu oko 12 mm, s njihove gornje strane im je pluto, a s donje olovo; dva metra iza *grla* mreže na mrežu su postavljeni drveni obruči koji mrežu drže otvorenom poput lijevka; iza obruča dolazi gusti dio mreže - *saka* veličine oka 8 mm u koju se skuplja riba, a na njenom kraju je *brači* zavezan konopčićem; kad se mreža digne na brod *brači* se razveže i riba se izvadi iz mreže

ščìga, -e f. naglo spuštanje i dizanje, povlačenje i nadiranje mora neovisno o plimi i oseki

tangàti, tangàn svrš. bojiti mrežu namakanjem u otopini istučene mirte

tàraca, e f. terasa, kamena deka na kući

timūn, timúna m. kormilo; 2. jedna od dviju drvenih ili metalnih ploča koja kod povlačne

mreže ima funkciju otvaranja, širenja mreže koju brod vuče za sobom

vřša, -e f. ribolovna naprava nalik tuljku spletena od pruća ili od žice srcolika oblika koja je u

osnovi *vřšnjak* – lijevkasti ulaz u vršu kroz koji riba ulazi u nju, ali ne može vani

zřvka, -e f. kolijevka

žřvo, -oga n. stoka, domaće životinje

Literatura

Berić, Dušan. 1964. *Školstvo Šibenika i okolice 1412-1921*, Split
Filipi, Amos Rube. 1968. Ribarsko naselje Piškera na kornatskom otoku Jadra, U: *Pomorski zbornik*, VI, Zadar, str. 971-1004.

Filipi, Amos Rube. 1976. Iz prošlosti kornatskog ribarstva, U: *Radovi Instituta JAZU u Zadru*, 22-23, Zadar, str. 181-259.

Foucault, Michel. 1994. *Znanje i moć*, Zagreb: Nakladni zavod Globus

Foucault, Michel. 1994. *Nadzor i kazna*, Zagreb: Informator: Fakultet političkih znanosti

Rubin, Gayle. 1983. Trgovina ženama: beleške o 'političkoj ekonomiji' polnosti, U:

Antropologija žene (zbornik), Beograd: Prosveta, str. 91-151.

Halbwachs, Maurice. 1992. *On Collective Memory*, The University of Chicago Press

Habermas, Jürgen. 1988. *Filozofski diskurs moderne*, Zagreb: Globus

Juraga, Ivo – Nadov. 2008. Murter u prvoj polovici 20. stoljeća – tradicijski život i običaji, U: *Murterski godišnjak* br. 6, str. 25 – 237.

Juran, Kristijan. 2003. Povijesne okolnosti nastanka i širenja murterskog zemljišnog posjeda, U: *Murterski godišnjak* br. 1, str. 63 – 89.

Kulušić, Sven. 1984. *Murterski kraj*, Murter: Društveni centar *Kurnati: sjećanje na zaborav*. 2012. (priredio: Šimat Banov, Ive), Murter: Nacionalni park Kornati

Mudronja, Marko – Rebac. 2007. *Tragom baštine*, Murter: Ogranak matice hrvatske Murter

- Simić, Andrei. 1983. Machismo and Cryptomatriarchy: power, affect and authority in the cotemporary Yugoslav family, In: *Ethos* Vol.11. No.1/2 (Spring-Summer), Published by: Wiley, pp. 66-86.
- Skračić, Jerko. 1943. *Osunčani otoci*, Zagreb: Matica Hrvatska
- Skračić, Vladimir. 2013a. Toponimi – zadnja crta obrane kornatskog identiteta, U: *Toponimija kornatskog otočja* (gl. ured. Skračić, Vladimir), Sveučilište u Zadru, Centar za jadranska onomastička istraživanja, Zadar: Biblioteka Onomastica Adriatica, knjiga 6, str. 1-7.
- Šikić – Mićanović, Lynette. 2012. *Skriveni životi: Prilog antropologiji ruralnih žena*, Zagreb: Institut društvenih znanosti Ivo Pilar
- Tannen, Deborah. 1994. *Talking from 9 to 5: Women and Men in the Workplace: Language, Sex and Power*, New York: Avon
- Župan, Dinko. 2009. Foucaultova teorija moći i kritika pojma rod U: *Časopis za suvremenu povijest* 41(1), Zagreb: Hrvatski institut za povijest, str. 7-24.

Kazivačice

1. Luce Mira Šikić *Bortulova*, rođ. 1924. godine, datum intervjuja 22. 10. 2014. u Murteru
2. Marija Turčinov *Stipičeva*, rođ. 1932. godine, datum intervjuja 20. 08. 2014. u Murteru
3. Iva Kovačev *Božidarova*, rođ. 1934. godine, datum intervjuja 10. 08 2014. u Murteru
4. Neda Mudronja *Kašarova*, rođ. 1938. godine, datum intervjuja 25. 10. 2014. u Murteru
5. Mira Turčinov *Peina*, rođ. 1941. godine, datum intervjuja 30. 10. 2014. u Murteru

FEMALE LAND WORKERS AT THE SEA breakthrough from gender roles

(Summary)

After the purchase of the Kornati islands, big historical, economic and cultural changes occurred in the lives of the inhabitants of Murter, especially in the families that bought the Kornati islands. These changes are reflected in the different contents of everyday life; in this article are analysed those within the family, especially the breakthrough of some women from their gender roles to the so-called male jobs such as fishing. The fishing in Murter was only sporadically present before the colonization of the Kornati islands. The former male and female land workers in the new living spaces intensified fishing in order to feed themselves. In addition to the existential necessities of life, sometimes the woman's motivation for fishing was quite an individual choice, as driving a boat. When the women are engaged in fishing for wages with the male crew, considerably exceeding the limits of the gender framework specified by the culture, they keep some of the traditional gender characteristics: clothes, way of verbal communication, moderation in behaviour and recognition of male authority. With this article the author has emphasized the enormous importance of small-scale fishing in our cultural tradition.

Key words: the Kornati islands, Murter, male/female land workers, fishermen/fisherwomen, gender, woman's job, man's job, small-scale fishing